

PÕLLUMAJANDUSE AJALOOST

50 AASTAT ESIMESEST MULLATEADUSLIKUST EKSKURSIONIST BALTI VABARIIKIDES

R. Kask

1952. aasta suvel (15.–30. juulil) toimus V. Dokutšajevi nim Mullainstituudi kui mullateaduslikke uurimisi koordineeriva keskuse initsiatiivil Balti vabariike hõlvanud mullateaduslik ekskursioon. Selle eesmärgiks oli Balti riikide muldade klassifikatsioonilise kuuluvuse täpsustamine, mullastiku geograafiliste uurimiste koordineerimine ja nendele vabariikidele ühtse muldade süstemaatilise nimestiku ning diagnostika koostamine.

Ekskursiooni üldjuhiks oli läti professor **K. Kruminš**, tema asetäitjateks Leedus ja Eestis vastavalt **V. Vazalinkas** ja professor **O. Hallik**. Peale nimetatute võtsid ekskursioonist osa: Moskvast (V. Dokutšajevi nim Mullainstituudist) akadeemia korrespondentliige **I. Tjurin** ja **N. Rozov**, materjali läbitöötamises osalesid veel professor **E. Ivanova** ja **N. Nogina**; Eestist **A. Lillema**, R. Kask ja A. Piho; Lätist professor **K. Bamberg**, **K. Brivkaln**, A. Šarova, H. Štobe jt; Leedust **B. Baginskas**, I. Vaitekunas, A. Meeris jt (paksema kirjaga on näidatud osavõtjad, keda loeti uue ühtse muldade nimestiku *Sistemat...*, 1953, koostajateks).

Ekskursioon suundus pärast lühikest sissejuhatust 15. juulil Riia marsruudile Leedu suunas, tehes aegajalt peatusi uurimisteks. Leedu piiri ületanud (16. juulil), jätkus uurimistöö 23 geograafilises punktis, kus kirjeldati kokku 27 mullaprofiili. Tagasi Lätti jõudes jätkus muldade uurimine. Kokku tehti Lätis uurimisi 31 geograafilises punktis, kirjeldati 41 mullaprofiili. Eestimaale jõudis ekskursioon 24. juulil. Uurimisi tehti 17 geograafilises punktis, kus kirjeldati 20 mullaprofiili: Väimelas, Joosul, Kärevere ja Puurmani lähedal, Pikknurmes, Imaveres, Koigis, Kuusikul, Kohilas, Raikkülas, Kergus, Viluveres, Vändra lähedal, Suurejõe ja Kaansoo vahel ning Suure-Jaani lähedal. 26. juulil toimus TA presiidiumi ruumes (Tallinn, Kohtu tn 6) arutelu ning muldade ühtse süstemaatilise nimestiku ja diagnostika vormistamine. Koosolekust võttis osa Eesti NSV TA president akadeemik J. Eichveld. 27. juulil tutvuti linnaga, 28. juulil jätkati muldadega tutvumist marsruudil Tallinn-Rapla-Vändra-Viljandi-Polli (see lõik siin on kirjutatud A. Lillema välipäevikus toodu alusel). TA Polli filiaalis oli ekskursiooni Eestist pidulik ärasaatmine rikkaliku lauaga ja heade soovidega (osales ka ENSV TA president). Ekskursioon jätkus Riia suunas. Eesti mullateadlased selles enam ei osalenud.

Uurimiseks sobivad kohad ekskursioonil valisid välja vastava vabariigi mullateadlased. Profiilikaevet tehti vahetult töö käigus. Kohapeal määrati karbonaatide osalus (kihise mine HCl-ga niisutamisel) ja pH; muu vajalik määrati organoleptiliselt. Sissejuhatuse aruteluks tegi vastava vabariigi mullateadlane, Eestis tegi seda A. Lillema. Arutlusele oli iseloomulik (erinevalt nii mõnestki hilisemast üritusest) osavõtjate vastastikune lugupidav suhtumine, väitlustes tõelistele karakteristikutele tuginemine ja nende realistlik tõlgendamine. Uuritud muldade kujunemise ja klassifikatsioonilise kuuluvuse suhtes olid seisukohad üldiselt lähedased või kokkulangevad. Oma osa etendas see, et juba aastaid varem olid Balti vabariikide mullateadlased kohalikke mullanimestikke koordineeriva instituudiga kooskõlastanud. Eesti muldade esimene geneetiline nimestik (Lillema, 1949) koostati koostöös koordineeriva instituudiga 1948. aastal, see vaadati veel kord üle koordinaatorite E. Ivanova ja N. Nogina osalusel TA Põllumajanduse Instituudi Tartu Filiaalis 1951. aastal. Täpsustatud nimestiku järgi eristati ning kirjeldati Eesti muldi käsiraamatus "Mullastikukaardi koostamine" (Kask, Piho, 1951). See raamat oli O. Hallikul kaasas ja ta kontrollis selles toodu kokkulangevust ekskursioonil kujunenud ühisseisukohtadega.

Läti mullateadlane K. Kruminš meenutas oma eelkäijat, kes eristas Lätis kultuur-pruunmulla (buraja kulturnaja) ning soovis koostatavas mullanimestikis näha ühikut "pruunmullad". Sellesse soovi suhtuti tähelepanelikult, kuid näidatud mulda pruunmullaks siiski ei peetud, loeti leostunud kamar-karbonaatmullaks. Sellise otsuse langetamisel oli määravaks koordineeriva instituudi esindajate seisukoht, kes olid muldade geneesi ja klassifikatsiooni küsimustes teistest vaieldamatult kompetentsemad.

Balti vabariikide ühtses kokkulepitud süstemaatilises muldade nimestikus eristati järgmised tüübid: leetmullad (alltüübid: tüüpilised leetmullad, kamar-leetmullad); kamar-karbonaatmullad (tüüpilised kamar-karbonaatmullad, leostunud kamar-karbonaatmullad, leetunud kamar-karbonaatmullad); soostunud leetmullad (gleistunud kamar-leetmullad, turvasjad leet-gleimullad, turvastunud leet-gleimullad); soostunud kamarmullad, /vk kamar-gleimullad/ (gleistunud kamarmullad, kamar-gleimullad, turvastunud kamar-gleimullad); soomullad (madalsoomullad, siirdesoomullad, rabamullad).

Siinkohal väärib meenutamist, et Eesti automorfseid muldi on kohalikud mullateadlased juba varem eristanud põhimõtteliselt samamoodi: Põhja-Eesti muldi karbonaatsete muldadena (Nõmmik, 1938; Lillema, 1946), karbonaattüübina (1942. aastal Hindamise Ameti juhataja poolt kehestatud Eesti muldade nimestikus, vt Samel,

1992) ja Lõuna-Eesti muldi leetmuldadena (Nõmmik) või leetunud muldadena (Konakotin, 1924...1925; Lillema, 1958); leettiübina (1942). Lõuna-Eesti eristas H. Stremme (1927) Euroopa skeemilisel mullastikukaardil leetunud metsamuldade ja K. Glinka (1928) leetmuldade levikualana. Võib öelda, et nõukogudeaegsed koordineerimised ei toonud automorfsete muldade jaotustesse põhimõtteliselt uut. Oluliselt täiustusi aga soostunud muldade jaotused ja diagnostika. Teaduslik terminoloogia rikastus rea uute mõistete ja terminitega nagu gleistumine, gleistunud mullad, glei ja gleimullad, illuviaal-huumuslik, jne.

Koostöö V. Dokutšajevi nim Mullainstituudiga alates 1948. aastast ja eriti 1952. aasta ekskursioon panid aluse viljakale koostööle naabritega ja tegid meie kohalikud mullad mõistetavaks kogu maailmas. Arutlused mullaprofiilide uurimisel avardasid oluliselt arusaamisi mullas kulgevatest protsessidest, nende kajastumisest mulla analüütilistes ja morfoloogilistes karakteristikutes. Sel ajal ei kasutatud veel sõna "lessiveerumine", seda nähtust seletati V. Dokutšajevi ja K. Glinka sõnastusega: saviosakeste sügavamale või välja uhtumine.

Balti vabariikide ühtses muldade nimestikus ei käsitletud mitte kõiki Eestis esinevaid muldi. Seepärast seda täiendati kohapeal. Nimestikku võeti alluviaal- ehk lammimullad, soolakulised rannikumullad (rannavööndi mullad), kamarmullad, erodeeritud ja deluviaalmullad jt (Kask, 1957; Lillema, 1958; Piho, Kask, 1960). Pärast NSVL muldade klassifikatsiooni uuendamist väljaannete trükis ilmumist 1967. ja 1977. aastal ja nende kehtestamist kohustusliku juhendmaterjalina täiustati ka Eesti muldade käsitletu (Kask, 1975, 1988, 1996). Soostunud muldade jaotustes eristati ülagleistunud ja süvagleistunud mullad, ülaglei- ja süvagleimullad, samuti mitmeid uusi alltüüpide variante.

Mullastiku suuremõõtkavalisel kaardistamisel, teatmeteostes (ENE, EE), käsiraamatutes, õpikutes, samuti põhilises osas teaduslikes töödes on Eesti muldi eristatud kohalike uurimiste alusel täiustatud, Balti vabariikidele 1952. aastal koostatud muldade süstemaatilises nimetikus toodud ühikute ja diagnostika järgi. Need on avaldatud ENSV Põllumajanduse Ministeeriumi tellimusel mullastiku kaardistajatele koostatud juhendis (Piho, Kask, 1960). Hilisemad täiendused, samuti mõningate taksoonide nimetuste vaieldavad muutmised ja kujunemisloo ümberhindamised ei vähenda 1952. aastal Balti vabariikides toimunud mullateadusliku ekskursiooni ja selle käigus koostatud muldade ühtse süstemaatilise nimestiku tähtsust mullateaduse arengus Balti vabariikides ja jääb oluliseks sündmuseks selle piirkonna muldade uurimise ajaloos.

Kirjandus

- Glinka: Глинка К. Почвоведение – Москва. – 1928.
 Kask, R. Eesti NSV muldade määraja. – Tln, 1957. – 48 lk.
 Kask, R. Eesti NSV maafond ja selle põllumajanduslik kvaliteet. – Tln, 1975. – 358 lk.
 Kask, R. Eesti NSV muldade süstemaatiline nimestik ja lühike diagnostika. – Tln, 1988. – 95 lk.
 Kask, R. Eesti mullad. – Tln, 1996. – 278 lk.
 Kask, R., Piho, A. Mullastikukaardi koostamine. – Tln, 1951. – 78 lk.
 Konakotin, L. Järva maakonna skeemiline mullastikukaart. – Käsikiri EMVI arhiivis, koostatud 1924.–1925. aastatel.
 Lillema, A. Lühike mullaerimite kirjeldus Eesti NSV mullastikukaardi juurde. – Tartu, 1946. – 60 lk.
 Lillema, A. Eesti NSV muldade geneetiline nimestik. – Sotsialistlik Põllumajandus, nr 3, lk 143–147, 1949.
 Lillema, A. Eesti mullastik. – Tln, 1958. – 199 lk.
 Nõmmik, A. Kodumaa mullastik. – Põllumajanduslik entsüklopeedia, lk 225–265, 1938.
 Piho, A., Kask, R. Eesti NSV mullaerimite iseloomustus (juhend mullastiku kaardistajatele) – Tln, 1960. – 85 lk.
 Samel, H. Mullastiku uurimine Eestis aastatel 1940–1944 arhiividokumentide alusel. – EMMTUI teaduslikud tööd, LXX, lk 3–16, 1992.
 Sistem: Систематический список почв Прибалтийских союзных республик – Латвийской, Литовской и Эстонской. – Почвоведение № 3, с. 78–80, 1953.
 Stremme, H. Allgemeine Bodenkarte Europas. – Danzig. – 1927. – 28 S.